

ПОСИЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

Д. О. Чернишов

Досліджуються шляхи посилення соціальної та професійної орієнтації школярів у рамках технології виховної діяльності сучасних загальноосвітніх навчальних закладів в умовах регіонального виміру: упровадження навчально-виховного курсу "Донецькознавство" для учнів 1–11 класів і реалізація регіональної програми "Професійна орієнтація школярів на робітничі та інженерні професії". Стверджується, що узгоджене вирішення питань дає змогу забезпечити гармонійний розвиток суспільних та особистісних інтересів учнів при визначенні ними власного життєвого шляху в умовах регіонального виміру.

Ключові слова: соціальна та професійна орієнтація, регіональна спрямованість, школярі.

Чернишов Д.О. Усиление региональной направленности социальной и профессиональной ориентации школьников

Исследуются пути усиления социальной и профессиональной ориентации школьников в рамках технологии воспитательной деятельности современных общеобразовательных учебных заведений в условиях регионального измерения: внедрение учебно-воспитательного курса "Донецькознавство" для учеников 1–11 классов и реализация региональной программы "Профессиональная ориентация школьников на рабочие и инженерные профессии". Утверждается, что согласованное решение вопросов позволяет обеспечить гармоничное развитие общественных и личностных интересов учеников при определении ими собственного жизненного пути в условиях регионального измерения.

Ключевые слова: социальная и профессиональная ориентация, региональная направленность, школьники.

Chernishov D. O. Strengthening the Regional Focus of the Social and Professional Orientation of Schoolchildren

The article deals with the ways of improving the social and professional orientation of schoolchildren in the technology of educational activity of the modern educational establishments under the conditions of the regional measurement: the implementation of the educational complex "Donetskhynoznavstvo" for the students of the 1st -11th forms and regional program "The vocational orientation of the schoolchildren to working and engineering professions". It is stated that agreed solutions allow the harmonious development of social and personal interests of students in determining their own life under the conditions of the regional measurement.

Key words: social and vocational orientation, regional measurement, schoolchildren.

Регіональний вимір технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу перш за все забезпечується реалізацією таких її компонентів, як спеціальна й професійна орієнтація. Це пояснюється тим, що усвідомлення школярами їх життєвих спрямувань, вибір ними свого життєвого шляху з позиції працівника й патріота великої і малої Батьківщини ми розглядаємо як найважливіший аспект їх соціалізованості.

Джерельна база з окресленої проблеми представлена різноманітними публікаціями, зокрема С. Савченка, С. Марченко, П. Плотнікова, Т. Бажутіна, С. Харченко тощо. Але спеціального дослідження питання посилення регіональної спрямованості соціальної та професійної орієнтації школярів у рамках технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу не було.

Метою статті є розкрити зміст та організацію посилення регіональної спрямованості соціальної та професійної орієнтації школярів у рамках технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу.

Саме в життєвих планах школярів, на нашу думку, виявляється соціальна й професійна сутність їх особистості. Тому відповідність життєвих планів школярів до соціалізації, їх морально-ціннісного ставлення ми розглядаємо як результат процесу реалізації технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього закладу в умовах регіонального виміру.

Нами були визначені такі шляхи посилення соціальної та професійної орієнтації школярів у рамках названої технології:

1. Упровадження в навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу як складової його варіативної

частини навчально-виховного курсу "Донеччинознавство" для учнів 1 – 11 класів.

2. Реалізація регіональної програми "Професійна орієнтація школярів на робітничі та інженерні професії".

Посилення саме таких напрямів технології виховної діяльності сучасного ЗНЗ дало нам змогу спрямувати увагу педагогів-вихователів на питання формування морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації в умовах регіонального виміру.

Перш ніж проаналізувати дослідно-педагогічну роботу із цього напрямку, вважаємо за необхідне уточнити, що ми розуміємо під соціальною і професійною орієнтацією та чому викликана необхідність посилення їх регіональної спрямованості.

Більшість дослідників (зокрема, С. Савченко, С. Марченко, П. Плотніков) розглядає соціальну орієнтацію як "...усвідомлення людиною самої себе як частини, елемента соціальної спільноти (класу, соціальної групи, нації). Соціальна орієнтація є також усвідомленням людиною можливості зайняти те або інше соціальне становище" [3]. На наш погляд, найбільш точне визначення соціальної орієнтації дано Т. Бажутіним [1, с. 7], який розглядає останню як систему заходів, що їх формує суспільство, і активність самої особистості, її життєдіяльність. Виходячи із цього положення, під соціальною орієнтацією дослідник вважає можливим розуміти, з одного боку, систему заходів, що передбачає цілеспрямований вплив державних і суспільних інститутів на вибір особистістю свого місця в системі суспільних відносин, підвищує її соціальну активність, з іншого – діяльність самої особистості, яка в результаті її детермінації соціальним середовищем, у якій вона функціонує, співвідносить власні інтереси з інтересами суспільства, класу, соціальної групи [1, с. 3–9].

Ми погоджуємося з дослідниками, що соціальна орієнтація передують професійній і є її основою. Школярі, орієнтуючись на те або інше соціальне положення й намагаючись його досягти шляхом набуття професії, обов'язково опиняються перед необхідністю одержати відповідну освіту й обирають певний її вид як засіб досягнення бажаної соціальної позиції. Але профорієнтація – це не тільки діяльність самої особистості. Під профорієнтацією розуміється система заходів, яка, з одного боку, передбачає цілеспрямовану взаємодію державних і суспільних інституцій, які визначають вибір професії молоддю відповідно до потреб народного господарства та інтересів і можливостей особистості, з іншого боку – саму діяльність людини, яка спрямована на оволодіння обраною спеціалізацією.

Огляд досліджень соціальної і професійної орієнтації доводить, що ці процеси вза-

ємообумовлені. Ми під соціальною та професійною орієнтацією школярів сучасного ЗНЗ розуміємо й технологію виховної діяльності, і результати цієї діяльності: ступінь соціалізованості випускників шкіл, їх професійна орієнтованість залежать від морально-ціннісного ставлення до соціалізації.

Роботу щодо соціальної та професійної орієнтації учнів шкіл експериментальної бази розглядаємо як органічну частину реалізації технології виховної діяльності, що базується на ситуаційно-подієвому механізмі. Саме посилення регіональної спрямованості соціальної і професійної орієнтації дало змогу забезпечити високу ефективність процесу формування морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації в умовах регіонального виміру.

Для забезпечення диференційованого підходу до соціальної та професійної орієнтації школярів залежно від рівня усвідомлення ними їхніх життєвих планів нами проведено спеціальне дослідження життєвих планів школярів закладів експериментальної групи. На підставі отриманих даних нами були виділені чотири рівні усвідомлення школярами власних життєвих планів: високий, задовільний, низький, незадовільний. Показники цих рівнів зіставлялися з показниками рівня сформованості морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації. Дані двох показників майже збіглися, що свідчить про їх прямию кореляційний зв'язок.

На початок дослідно-педагогічної роботи дані про розподіл школярів за рівнем усвідомлення ними їхніх життєвих планів такі:

– "високий" – загалом 13,6 % (школярі 6-х класів – 13,1 %, 8-х – 13,5 %, 10-х – 15 %);

– "задовільний" – 29,5 % (відповідно за класами: 27,6 %, 29,5 %, 31,6 %);

– "низький" – 36,5 % (відповідно за класами: 38 %, 36,6 %, 35 %);

– "незадовільний" – 20,4 % (відповідно за класами: 22,4 %, 20,4 %, 18,4 %).

Як бачимо, переважають низький і задовільний рівні усвідомлення життєвих планів школярами сучасних ЗНЗ саме в умовах регіонального виміру. Тому нами і було досліджено шляхи посилення регіональної спрямованості технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням регіонального виміру. Перший крок – упровадження навчально-виховного курсу "Донеччинознавство" за рахунок годин варіативного компонента навчального плану або як системи роботи класних керівників (педагогів-вихователів).

Курс "Донеччинознавство" – інтегрована дисципліна, розрахована на становлення учня як громадянина, патріота малої і великої Батьківщини. Змістовні лінії кур-

су мають розвинути в шкільній молоді розуміння таких питань: "Хто я?", "Що являє собою навколишній світ?", "Що я знаю про свій рід?", "Що я знаю про свій рідний край?".

Мета курсу – сприяти формуванню в учнів потреби пізнання світу та людини в ньому, засвоєнню моральних цінностей у пізнавальній, моральній, діяльнісно-вольовій, емоційній і комунікативній сферах.

"Донеччинознавство" має краєзнавчу, природознавчу та суспільствознавчу складові, що реалізуються через мікросфери "Я – мешканець Донеччини", "Природа Донеччини" і "Культура Донеччини", які, своєю чергою, об'єднуються у макросферу "Я – громадянин України".

Суспільствознавча складова (людина як особистість; людина і суспільство; людина серед людей; культура) охоплює знання про людину як моральну й самоцінну істоту; знання про українське суспільство, докільля, де живе дитина; сприяє поетапному усвідомленню нею єдності компонентів "Я – сім'я – школа – рідний край – Україна", розкриває взаємодію людей у сім'ї, колективі, суспільстві; передбачає активне спілкування дітей із природним і соціальним оточенням, накопичення досвіду особистісного ставлення до системи цінностей українського суспільства, зокрема етнічних, загальнонаціональних, загальнолюдських.

Природознавча складова (об'єкти природи; рідний край; Україна) ознайомлює учнів із різноманіттям природи, господарською діяльністю населення, охороною і збереженням природи рідного краю, України, із системою цінностей у ставленні до природи, людей, самого себе; спрямовує практичну діяльність учнів, пов'язану з охороною та збереженням природних багатств.

Краєзнавча складова (міста й села рідного краю; історичні пам'ятки; мала батьківщина як складова України) передбачає виховання в дітей шанобливого ставлення до рідного краю, його історії, культури, традицій; утвердження в учнів патріотичних поглядів.

Зміст програми, крім названих, містить і культурологічні знання, а також ті, що сприяють розвитку спостережливості, мислення дитини, її пам'яті, самостійності, активності; особистісні компоненти, що забезпечують ставлення учнів до отримуваних знань, створюють міжсуб'єктність у процесі пізнавальної та комунікативної діяльності.

Курс об'єктивно має міжпредметний характер, тому у його конструюванні забезпечено самостійне значення й оригінальний зміст, який не дублює соціального й науково-пізнавального матеріалу решти навчальних предметів. Водночас курс є яд-

ром виховного впливу на особистість дитини й органічно пов'язаний із системою знань, що передбачені іншими дисциплінами, програмою позакласної діяльності, що забезпечить різнобічність і перспективність навчання, виховання та розвитку школярів.

Найважливішим виховним спрямуванням змісту курсу є формування в учнів найбільш значущих для українського народу цінностей: патріотизму, соціальної справедливості, первинності духовного щодо матеріального, природолюбства, шанобливого ставлення до людини і її праці; виховання в дитини власного "Я", віри у свої сили, талант, здібності; формування гуманної, творчої, соціально активної особистості, здатної бережливо ставитися до природи, світу речей, самої себе, інших людей, розуміти значення життя як найвищої цінності.

Головними критеріями вибору або конструювання методів у кожній частині програми є педагогічні й дидактичні цілі, предметний зміст, навчально-пізнавальні можливості кожного школяра, рівень його навчально-пізнавальної готовності. Крім того, враховуються матеріальні умови, час, відведений для навчання, суб'єктивні можливості педагога-вихователя.

Але курс не обмежується рамками виховних заходів у школі, адже виховання любові до рідного краю і Батьківщини передбачає не тільки пізнання, а й активну практичну діяльність. Маються на увазі і навчальні екскурсії, бесіди, зустрічі і практичні заняття, запропоновані у програмі та спрямовані на закріплення знань, отриманих як у межах курсу "Донеччинознавство", так і під час навчання у школі в цілому.

Курс "Донеччинознавство" закладав основу для реалізації практико спрямованої регіональної програми "Професійна орієнтація школярів на робітничі та інженерні професії". Така програма була вкрай актуальною для Донецького краю, оскільки саме тут одночасно наявні безробіття й дефіцит кадрів.

Дотепер актуальна проблема зайнятості молоді: досить значна її частина, причому найбільш активна й освічена, змушена працевлаштовуватися не за фахом, одержувати статус безробітного або взагалі виїжджати у пошуках роботи за межі області, держави. І це при тому, що багато підприємств і цілі галузі економіки відчувають потребу в молодих, професійно підготовлених кадрах – робітниках і спеціалістах.

Кадровий потенціал регіону, якість персоналу підприємств є найважливішим чинником будь-яких економічних реформ. Стратегічна кадрова політика стає одним із ключових компонентів державного управління. У Донецькій області з кожним

роком набуває більшої актуальності проблема мобільного резерву робочої сили, особливо в галузях матеріального виробництва, де відбувся відтік молодих, найбільш висококваліфікованих та ініціативних робітників і спеціалістів. Наявне різке "старіння" кадрів у промисловості, де середній вік робітників становить понад 50 років.

Негативний вплив на працевлаштування чинить професійно-кваліфікаційний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили. При незначних кількісних відмінностях попиту та пропозиції робочої сили їх структури досить різні. Так, 3/4 усіх вакансій, що надаються підприємствами й організаціями області, призначається для представників робітничих професій, тоді як серед пошукачів роботи колишні робітники становлять трохи більше ніж 1/2. Через зниження престижності робітничих професій протягом декількох років на промислових підприємствах області й у будівництві спостерігається кадровий дефіцит робітників, водночас ізпоміж безробітних надлишок бухгалтерів, економістів, юристів, менеджерів.

Це свідчить про невідповідність затребуваного ринком праці й сформованого системою професійної освіти контингенту.

Як свідчить аналіз ринку праці регіону, фахівці, котрі мають кваліфікацію за масовими робітничими професіями, останніми роками стабільно затребувані на підприємствах. За даними Державної служби зайнятості Донецької області на 1 липня 2010 року кількість вакансій становила 4,3 тис., зокрема робітничих – 2,3 тис. Найпопулярнішими, такими, що мають попит, на сучасному етапі є професії висококваліфікованих робітників: слюсарів, токарів, електрогазозварювальників, водіїв, кухарів, продавців та ін. На регіональному ринку праці, як і раніше, у надлишку економісти, юристи, бухгалтери, товарознавці, технологи, секретарі тощо.

Специфіка представлення контингенту випускників навчальних закладів Донеччини на ринку праці характеризується: низьким рівнем інформованості випускників про ринок праці, умови подальшого навчання та зайнятості; браком у них досвіду роботи, а часто – фахової освіти; масовою правовою безграмотністю щодо підліткової праці; низьким рівнем активності, ініціативності, вмотивованості власного працевлаштування, психологічною неготовністю до самостійних дій.

Розширення можливостей вибору професійного шляху, виду зайнятості (робота за наймом, самозайнятість, підприємництво), підвищення власної відповідальності за прийняття індивідуального рішення, а також "вартість" неправильного рішення створюють об'єктивні передумови для підвищення значущості кваліфікованої допо-

моги у процесі професійного становлення старшокласників.

Аналіз сучасного стану профорієнтаційної роботи виявив низку її недоліків, результатом яких є пріоритетний вибір випускниками шкіл економічних та юридичних професій, а серед робітничих спеціальностей – професій сфери послуг. Ця ситуація пояснюється непрестижністю робітничих та інженерно-технічних професій із точки зору учнів та їх батьків, низькою мотивацією в оволодінні навичками спеціальностей виробничих технологій, недостатньо розвинутою матеріально-технічною базою закладів освіти.

Отже, в умовах становлення та розвитку високотехнологічного виробництва, інформаційного суспільства виникає необхідність поліпшення системи професійної орієнтації школярів Донецької області.

Таким чином, доцільність створення нами регіональної Програми з професійної орієнтації школярів на робітничі та інженерні професії пояснюється, по-перше, вагомістю цього напрямку в системі освіти; по-друге, потребою в координації діяльності працівників освітніх установ, центрів зайнятості, служб роботи з молоддю, профорієнтаційної роботи серед учнів та їх батьків, а також її конкретизацією з урахуванням потреб регіону й перспективи розміщення продуктивних сил на території області; по-третє, необхідністю взаємодії шкіл із підприємствами міста на основі визнання значущості проблеми управління трудовими ресурсами.

Метою Програми є розроблення механізму сталого інноваційного розвитку професійно орієнтованої освіти та його застосування в шкільній практиці Донецького регіону.

Для реалізації мети Програми передбачається розв'язання завдань:

- створення необхідних умов для досягнення нової, сучасної якості загальної середньої освіти шляхом оптимізації діяльності освітніх установ різних типів і видів та їх активної мережевої взаємодії;
- вирівнювання можливостей доступу всіх школярів до отримання якісних освітніх послуг за індивідуальними освітніми траєкторіями профільного навчання;
- експериментальний відбір нових форм організаційно-методичного супроводу навчального процесу у профільних класах;
- забезпечення поглибленого вивчення окремих предметів загальноосвітньої школи, яке б відповідало запитам учнів і сприяло підвищенню рівня їх самостійної творчої діяльності;
- створення умов для реалізації диференційованого змісту навчання старшоклас-

ників відповідно до їх здібностей, індивідуальних схильностей і потреб;

– розширення можливостей соціалізації учнів і підвищення ефективності підготовки випускників шкіл до засвоєння програм вищої освіти;

– створення програми психологічного супроводу допрофільної підготовки та профільного навчання;

– розроблення комплексу діагностичного інструментарію для здійснення психологічної допомоги учням щодо організації професійної орієнтації;

– упровадження системи моніторингу ефективності результатів профільного навчання та профорієнтаційної роботи в школі;

– адаптація педагогів і шкільних психологів до роботи в умовах допрофільної підготовки та профільного навчання.

Успіх роботи загальноосвітнього навчального закладу щодо формування професійних намірів школярів забезпечить систематичність її проведення, починаючи з початкової ланки і аж до випуску зі школи. Тому профорієнтаційну роботу в ЗНЗ Донецчини було організовано в такій послідовності:

– у 1–4-х класах – розширення отриманих у дошкільній установі знань про світ професій (екскурсії, презентації професій батьків, рольові ігри);

– у 5–6-х класах – надання необхідних знань про професії, зокрема, затребувані у певному регіоні (бесіди, зустрічі з представниками різних професій, екскурсії на підприємства тощо);

– у 7–9-х класах – розвиток професійних інтересів і нахилів (участь у гуртках технічної творчості, художній самодіяльності, спортивних секціях, агітбригадах тощо);

– у 10–11-х класах – трудове навчання на базі навчально-виховного комплексу, профільне навчання, трудові проби, працевлаштування на літній період, суспільно корисні трудові справи, знайомство зі спеціальностями, за якими ведуть підготовку професійно-технічні навчальні заклади, вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації, а також вищі навчальні заклади технічної спрямованості.

Робота з професійної орієнтації на робітничі професії включає формування в учнів суспільно значущих мотивів вибору професії, розвиток професійних інтересів, виявлення індивідуальних схильностей і можливостей школярів, а також організацію консультацій із питань вибору професії, продовження освіти та подальшого працевлаштування.

На підставі зазначеного ми дійшли таких висновків: посилення регіональної спрямованості соціальної і професійної орієнтації школярів у рамках технології виховної діяльності сучасного ЗНЗ прискорює процес формування морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації в умовах регіонального виміру. У результаті школярі свій життєвий шлях насамперед пов'язують із регіональним простором.

Узгоджене вирішення питань соціальної і професійної орієнтації у процесі реалізації навчально-виховного курсу "Донецькознавство" та регіональної програми "Професійна орієнтація школярів на робітничі та інженерні професії" дозволяє забезпечити гармонійний розвиток суспільних та особистісних інтересів при визначенні школярами власного життєвого шляху в умовах регіонального виміру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажутин Т. Т. *Сущность и структура социальной ориентации молодежи* / Т. Т. Бажутин // *Теория и практика профессиональной работы с молодежью*. – Пермь, 1979. – Вып. 4. – С. 3–9.

2. Борытко Н. М. *Пространство воспитания: образ бытия* / Н. М. Борытко. – Волгоград : Перемена, 2000. – 225 с.

3. Бочаров П. Д. *Воспитательная среда малого города как фактор социализации учащихся общеобразовательных школ* : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук / П. Д. Бочаров. – Пенза, 2010. – С. 11.

4. Вербицкий А. Н. *Метод проектов как компонент контекстного обучения* / А. Н. Вербицкий, О. Г. Ларионова // *Школьные технологии*. – 2006. – № 5. – С. 77–80.

5. *Воспитательная система школы: проблемы управления* / под ред. В. А. Караковского, Л. И. Новиковой, Н. Л. Селивановой, Е. И. Соколовой. – М., 1997. – 112 с.

6. Гармаев А. *Есть ли у вас шансы воспитать подростка сегодня?* / А. Гармаев // *Народное образование*. – 2010. – № 2. – С. 241–247.

7. Мудрик А. В. *Социальная педагогика: учеб. для студ. пед. вузов* / А. В. Мудрик; под ред. В. А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Академия, 2000. – 200 с.

8. Савченко С. *Субъектность личности в контексте социально-педагогического подхода* / С. Савченко // *Соц. педагогика: теория та практика*. – 2005. – № 3. – С. 9–12.

9. Харченко С. Я. *Социально-педагогические основы подготовки учителя к работе с детскими общественными объединениями* : дисс. ... д-ра пед. наук. – М., 1993. – 334 с.

Цитувати: Чернишов Д. О. Посилення регіональної спрямованості соціальної та професійної орієнтації школярів / Д. О. Чернишов // *Постметодика*. – 2012. – № 3 (106). – С. 46–50.

© Д. О. Чернишов, 2012. Стаття надійшла в редакцію 12.09.2012 ■